

Kartering av kolningsanläggningar

Inom ett område norr om Bussjön på fastigheterna
Ansmark 1:6, 1:16, 3:7 samt Norrbacka 2:1. Inom Botniabanans Jp 73.
Umeå sn & kn. Västerbottens län.

Västerbottens Museum/Uppdragsverksamheten
Berit Andersson 2004

Innehåll

Inledning

Sammanfattning

Syfte

Utredningsområdet

Metod

Resultat

Fäbod

Administrativa uppgifter

Kartering av område med kolningsanläggningar vid Bussjön

Inledning

Med anledning av den påverkan som Botniabanan kommer att medföra på icke lagskyddade kulturlämningar har Botniabanan AB uppdragit åt Västerbottens museum AB att utföra en kulturhistorisk dokumentation längs valda delar av bansträckningen och dess omgivning. Denna rapport avser inventering inom ett område beläget ca 12 km SV om Umeå, mellan Bussjö motorbana, Långmyran och Kattögeltjärn samt Fisksjön på Jp 73. Området ligger i anslutning till den befintliga väg som kommer att användas vid arbetet med Botniabanans anläggande.

Sammanfattning

Under åren 1999 – 2004 har ett flertal insatser genomförts inom ett område norr om Bussjön, öster och väster om Kattögeltjärn. Vid utredningen för Botniabanans Jp 73 registrerades ett flertal kolbottnar samt lämningar efter kolarkojor öster om Kattögeltjärn. Inom projektet "Skog & Historia" har inventeringar genomförts väster om Kattögeltjärn samt en arkeologisk undersökning av RAÅ 565 öster om Kattögeltjärn. Dessa insatser har medfört att området framstår som ett "kolningscentra" som varit i bruk under en lång period. Den arkeologiska undersökningen av en delvis nedgrävd liggmila gav en datering till 1400-tal e Kr, den stora mängd kolbottnar efter liggmilor, sammanlagt 24 stycken, kan indikera ett utnyttjande under 1300 – 1700-talet. Den yngsta nyttjadefasen representeras av kolbottnar efter resmilor som blev vanligare från 1750 och framåt. Inom hela området har totalt fem lämningar efter kolarkojor registrerats vilket är ovanligt många, bland dessa finns lämningar efter 2 runda kolarkojor vilka hitintills är mycket ovanliga.

Syfte

Vid den utredning som genomfördes 1999 för Botniabanans Jp 73 påträffades ett område med kolbottnar av olika slag i ett område öster om Kattögeltjärn. Då registrerades några av de första kända kolbottnar efter liggmilor samt rester efter kolarkojor i kustområdet. Inom projektet "Skog & Historia" undersöktes en boplatsvalls- liknande lämning år 2001 vilken visade sig vara resterna av en delvis nedgrävd liggmila som daterades till 1400-talet e Kr. Vid "Skog & Historia" inventeringar väster om Kattögeltjärn år 2002 påträffades ett stort antal lämningar efter kolning. Denna koncentration av lämningar från framställning av träkol bedömdes vara intressant att undersöka vidare genom en riktad insats i form av en dokumentation och kartering av området väster om Kattögeltjärn. I ett senare skede kommer en kolarkoja inom området att undersökas.

Utredningsområdet

Det inventerade området ligger väster om Kustlandsvägen och norr om Bussjön. Området består av ett större sammanhängande sandigt område som sluttar svagt åt väster och begränsas i öster av Kattögeltjärnsberget och i väster av Långmyran. Från Kustlandsvägen går en äldre brukningsväg västerut och fortsätter genom det inventerade området i nordöst – sydvästlig riktning.

Rektangulär liggmila synlig som en svag upphöjning till höger om inventeraren, som står i ett av de diken som omger liggmilan.

Metod

Utredningen genomfördes genom fältrekognosering samt frovstick med jordsond. Arbetet genomfördes vid tre tillfällen: den 21/9, 29/9 samt den 13/10. Vid fältrekognoseringen användes de registreringar som gjorts inom "Skog & Historia" som underlag för inventeringen. Vid inventeringen registrerades främst olika lämningar efter framställning av träkol. Inom området finns kolbottnar efter både liggmilor och resmilor samt rester efter kolarkoljor.

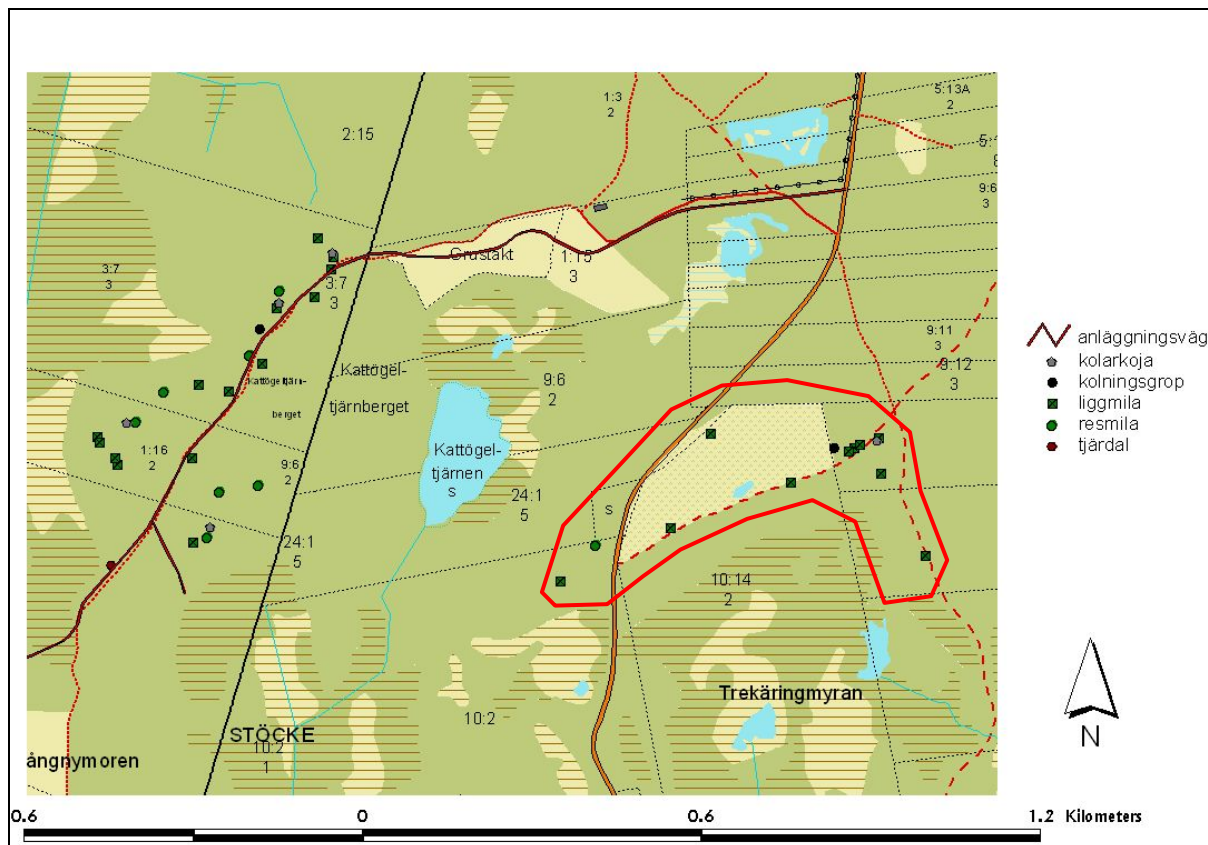
Kolbottnar efter liggmilor är rektangulära med svaga diken eller gropar runt om och kolbottnar efter resmilor är runda med stybbgropar runt kanten. Vissa kolbottnar är svåra att se i terrängen om de är överväxta med t ex blåbärsris, men genom att sticka med jordsond på förmodade lämningar så framträder oftast ett tydligt kollager.

Det är först under senare år som resterna efter kolarkoljorna uppmärksammats vid olika inventeringar och dessa brukar oftast vara rektangulära till formen och bestå av ett stenröse som är rester efter eldstaden samt en mindre grop som utgjort en enkel jordkällare. I vissa fall syns även en svagt upphöjd rektangel som är rester efter stockar.

Efter studier av äldre kartmaterial samt registreringar inom "Skog & Historia" lokaliserades även en äldre fåbod vid det sista besöket.

Resultat

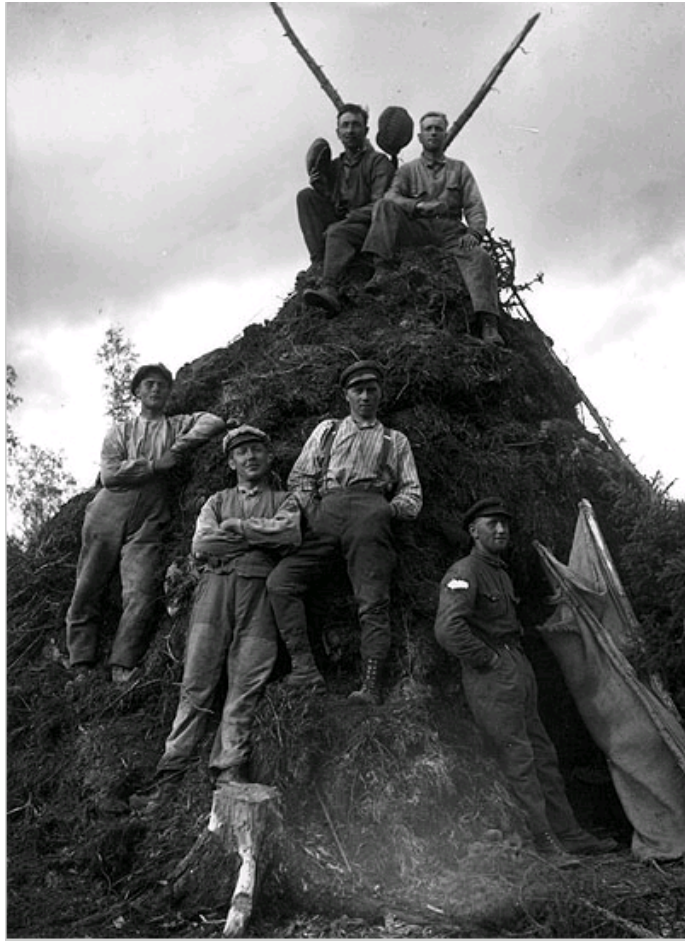
Inom det inventerade området har en betydande kolproduktion pågått. Totalt registrerades 22 lämningar efter kolframställning varav 14 liggmilor, 7 resmilor och en kolningsgrop samt rester efter 4 kolarkojoj varav 2 är runda. En lämning efter tjärframställning i form av en tjärdal registrerades även.

Kartutsnitt över kolningslämningar väster om Kattögeltjärn samt de kolningslämningar som registrerades vid utredning 1999 (inom den röda linjen).

I uppdraget ingår endast dokumentation av lämningar och inte några dateringar. Generellt brukar dock kolningsgropar vara den äldsta formen för kolframställning och kan härröra från järnålder, i kolningsgroparna ställdes korta trästycken i vertikal riktning. Liggmilor brukar vara något yngre, det finns dateringar på liggmilor från 1300-talet e Kr och framåt. Bruket att resa de stockar som skulle kolas brukar hänföras till vallonerna och bruksetableringen på 1750-talet.

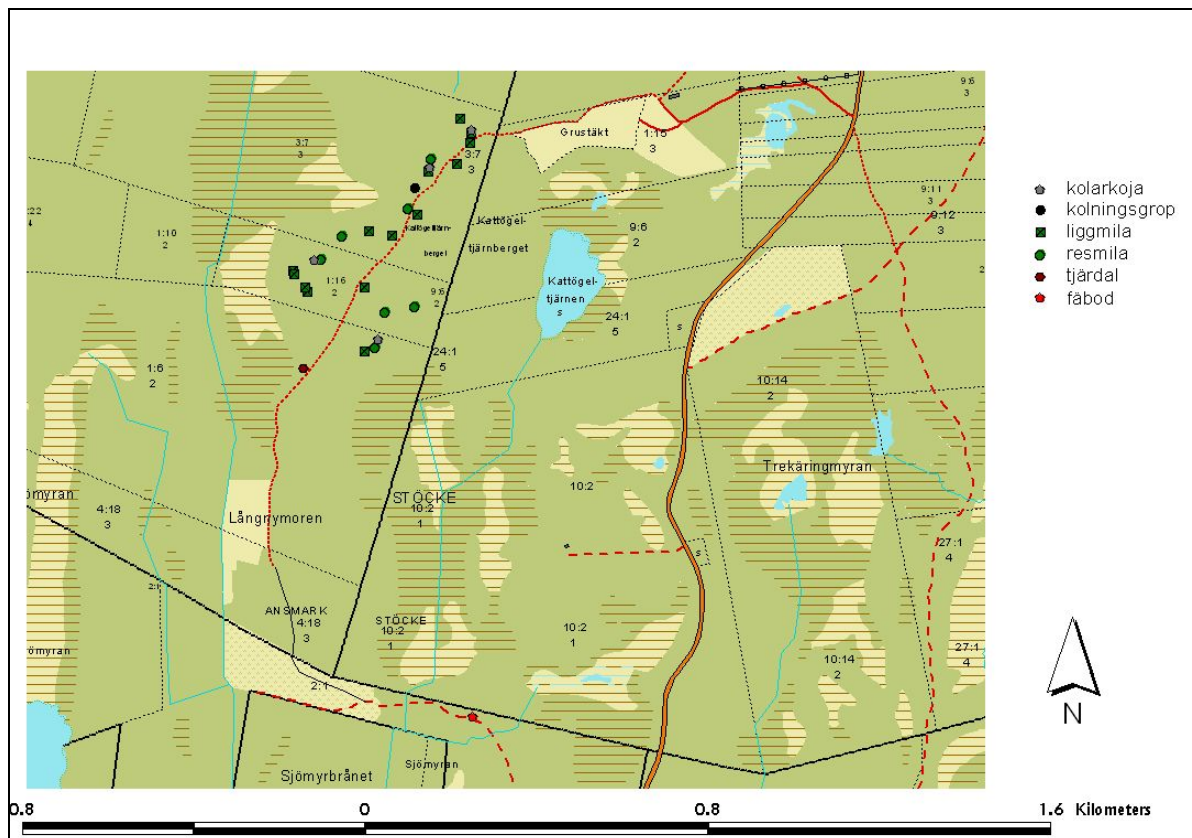
Vid en genomgång av Västerbottens museums fotoarkiv påträffades ett fotografi från Blisterliden, Burträsk socken som visar en rund kolarkoja och som närmast liknar en torvkåta.

Fotografi av rund kolarkoja från Blisterliden, Burträsk socken.

Fäbod

Den fäbod som finns markerad på Geometrisk avmätning över Norrmjöle från 1696 som "Stöcke fäbod" visade sig vara registrerad i "Skog & Historia" - inventeringen som nr 1327 i Umeå socken. I dag finns ingen bebyggelse på platsen men på kartor från slutet av 1800-talet finns odlingar markerade. Vid besök på platsen reviderades den tidigare beskrivningen av husgrunden och eftersom fäboden anlades före 1700 så klassas den som fornlämning. Fäbodlämningen ligger omedelbart norr om den mindre brukningsväg som viker av västerut från Kustlandsvägen vid Norrbacka och som troligen kommer att nyttjas vid anläggandet av Botniabanan. I omgivningarna finns igenväxande odlingsmark som sannolikt är den som markerats på 1800-talskartan. Det är möjligt att den väg som går förbi fäboden har fortsatt i nordvästlig riktning till den väg som löper igenom området med kolningslämningar.

Kartutsnitt över det inventerade området med de olika lämningarna markerade. Fäboden ligger längst i söder. Den svarta linjen som binder samman de befintliga vägarna är en trolig sträckning på en numera övergiven vägsträckning.

På kartan från 1696 finns ytterligare en fäbod "Fäbodstufwa Röbbäcks" markerad på den plats där bebyggelsen i dagens Bussjö är belägen. Enligt kartan har namnet ursprungligen varit Busjön vilket hänför sig till de två fäboddar som funnits vid sjön.

Kartutsnitt av 1696 års Geometriska avmätning över Normjöle med "Stöck bys fäbodstelle" norr om Busjön och "Fäbod stufwa Röbbäcks" markerad mellan Busjön och Fisksjön.

Administrativa uppgifter

Kartblad	20K 5c
Fastighet	Ansmark 1:6, 1:16, 3:7 & Norrbacka 2:1
Vbm dnr	249/99
Utredningsperiod	040921, 040929, 041013
Dagsverken arkiv	0,5
Dagsverken fält	3
Dagsverken rapport	1,5
Beställare	Botniabanan AB

Rapporter i Botniabanans spår

Gelfgren, Urban. 1998. Översiktlig kulturhistorisk inventering över byarna Sörmjöle och Stöcke, Umeå kommun, Västerbottens län. Västerbottens museum.

Lindkvist, Anna. 1999. Liggmilorna i Stöcke. Västerbottens museum.

Lundberg, Åsa & Sandén, Erik. 1999. rapport över särskild arkeologisk utredning, etapp 1 Botniabanen 1999. Delsträckorna Jp 62, 71-75 från Västerbottens länsgräns i söder och fram till Klockarbäcken, nordväst Umeå stad. Västerbottens museum.

Linderholm, Johan & Olofsson, Johan. 1999. Miljöarkeologisk prospektering av lokalerna inom bansträckningen JP73, Sörmjöle/Stöcke, Västerbottens län. Miljöarkeologiska laboratoriet, Institutionen för arkeologi och samiska studier.

Sjöberg, Rabbe. 2000. Schmidt Testhammar-analys av förmodade fornlämningar längs Botniabanans korridor söder om Ava, Nordmaling.

Sandén, Erik. 2000. Preliminär rapport över etapp 2 av särskild arkeologisk utredning av Botniabanans sträckning i Västerbotten. Västerbottens museum.

Andersson, Berit. 2000. Arkeologiska förundersökningar, Raä 524, boplatsgrop och Raä 528, härd och boplatsgrop, Nordmaling sn, Ångermanland. Raä 162, kokgropar Hörnefors sn, Västerbottens län. Västerbottens museum.

Sundström, Susanne. 2002. Arkeologisk undersökning av tomtning, Raä 507, Nordmaling sn och kn, Ångermanland.

Sundström, Susanne. 2002. Arkeologisk undersökning av hamn/kajanläggning, Raä 208, Nordmaling sn och kn, Ångermanland.

Kartering av kolningsanläggningar inom ett område norr om Bussjön på fastigheterna Ansmark 1:6, 1:16, 3:7 samt Norrbacka 2:1. Inom Botniabanans Jp 73. Umeå sn & kn. Västerbottens län.

**VÄSTERBOTTENS
MUSEUM**

Box 3183, 903 04 Umeå
Telefon 090-17 18 00. Telefax 090-77 90 00.
info@vasterbottensmuseum.se
www.vasterbottensmuseum.se